

POLSCY STATYSTYCY I MATEMATYCY

CZESŁAW DOMAŃSKI¹

ROLA POLSKICH STATYSTYKÓW W MIĘDZYNARODOWYM INSTYTUCIE STATYSTYCZNYM

1. WPROWADZENIE

Tak wyjątkowe wydarzenie jakim był dla statystyków 60th World Statistics Congress w Rio de Janeiro, daje asumpt do prześledzenia rozwoju statystyki, ze szczególnym uwzględnieniem udziału polskich statystyków.

W końcu XVII i początku XVIII wieku zakres i charakter zbierania danych dla celów administracji państwowej ulega pewnym zmianom w zależności od potrzeb i charakteru działalności państwa. Pojawiają się w tym okresie nowe prace zawierające próby analizy statystycznej danych dotyczących życia administracyjnego i gospodarczego. Jednocześnie poprawiane i doskonalone są metody zbierania informacji statystycznych.

Do wyróżniających się polskich statystyków należy zaliczyć *Jakuba Kazimierza Haura* (1632–1709) sekretarza królewskiego, uważanego za prekursora polskiej statystyki. Opracował m.in. wzór zestawienia szacunków plonów i ogłosił go w pracy wydanej w Krakowie w 1675 r.

Największy jednak rozwój statystyki w Polsce przypada na okres rozbiorów i jest dziełem reformatorów, którzy sprawę odzyskania niepodległości politycznej wiązali z uświadomieniem i jednoczeniem społeczeństwa polskiego. W tym też okresie dochodzi do realizacji statystycznych idei, i to w skali ogólnopaństwowej. Publiczne wypowiedzi wielkich mężów stanu – Fryderyka Józefa Moszyńskiego (1737–1817), Józefa Wybickiego (1747–1822), Stanisława Staszica (1755–1826), prezentują stan

---

¹ Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Katedra Metod Statystycznych, ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 3/5, 90-255 Łódź, Polska, e-mail: czedoman@uni.lodz.pl.

gospodarki państwa za pomocą liczbowych zestawień i spisów. W wypowiedziach tych i ich pracach można odnaleźć pierwsze przejawy grupowania statystycznego.

W okresie Księstwa Warszawskiego powstają prace statystyczne stojące na szczególnie wysokim poziomie. Wtedy też pojawiają się w publikacjach polskich terminy „statystyka” i „statystyczny”.

2. OSIĄGNIĘCIA STATYSTYKÓW POLSKICH PRZED UTWORZENIEM MIĘDZYNARODOWYCH KONGRESÓW STATYSTYCZNYCH

Jako pierwszego należy przedstawić Feliksa Łoyko (1717–1779) – polskiego szlachcica, dyplomata, męża zaufania króla Stanisława Augusta, historyka, pisarza politycznego, prawnika, statystyka i ekonomistę. Autor 69 tomów różnych nieopublikowanych rękopisów z których korzystał m.in. T. Czacki. Stosował metody szacunku i pojęcie wartości średniej. Uznany za pioniera polskiej myśli statystycznej.

Znamienną postacią wśród polskich statystyków był Fryderyk Józef Moszyński (1738–1817). Autor konstytucji sejmowej *Lustracja dymów i podanie ludności* (1789), wprowadzającej pierwszy w historii Polski spis powszechny. Przygotował spis od strony metodologicznej (organizacja, wzory czterech tablic spisowych) oraz zaprezentował wyniki przy pomocy tablic pokazujących społeczną i terytorialną strukturę ludności kraju. Spis ten nie był imienny, ale zawierał liczbę „dymów” (gospodarstw, posesji).

Jednym z pierwszych demografów z pewnością był Tadeusz Czacki (1765–1813) – współzałożyciel Towarzystwa Przyjaciół Nauk (1800) oraz Towarzystwa Handlowego (1802). Samouk, mąż stanu, organizator handlu, przemysłu i rękodzieła, historyk wysokiej miary, znawca prawa, pedagog pozostawił po sobie szereg prac historycznych i ekonomiczno-statystycznych. W najważniejszym dziele pt. „O litewskich i polskich prawach” prezentuje wyniki swoich badań. Czacki w wyżej wymienionej pracy zajmuje się przede wszystkim statystyką demograficzną oraz prawidłowościami zachodzącymi w stanie i ruchu naturalnym ludności. Sporo miejsca poświęca także statystyce produkcji i zbytu zbóż. Produkcję zbóż oblicza Czacki szacując ją na podstawie danych o wysiewie. Zasadniczym opracowaniem Czackiego charakteryzującym go jako statystyka jest rozprawa pt. „Statystyka Polski”, którą napisał Czacki prawdopodobnie około 1802 r., a drukiem ogłoszona została dopiero w 1845 r. w t. III Dzieł zebranych. Obok zagadnień ludnościowych Czacki zajmował się jeszcze statystyką przestępczości.

Jako pierwszy słowa „statystyka” w języku polskim użył Stanisław Staszic (1755–1813) w 1807 roku w dziele „O statystyce Polski. Krótki rzut wiadomości potrzebnych tym, którzy ten kraj chcą oswojzić, i tym, którzy chcą rządzić”. Jeden z najwybitniejszych przedstawicieli polskiego oświecenia, prekursor badań terenowych i turystyki górskiej. Studiował nauki przyrodnicze na uniwersytetach w Lipsku, Getyndze i Paryżu. W okresie Sejmu Czteroletniego zwolennik Stronnictwa Patriotycznego, rzecznik reform.

3. MIĘDZYNARODOWE KONGRESY STATYSTYCZNE

W 1840 roku powstał zwyczaj zbierania się uczonych, jednej gałęzi nauki, na kongresach w celu ustalenia metod poszukiwania oraz rozwiązania ważniejszych problemów. Podstawą tego były wystawy powszechne, gromadzące przedstawicieli przemysłu, nauki pochodzących z różnych krajów.

Pierwszą myśl kongresu statystycznego powziął w 1851 roku w Londynie Adolphe Quetelet (1796–1874), prezes Belgijskiej Komisji Centralnej Statystycznej. Wraz z innymi uczonymi przebywającymi w tym czasie w Londynie (m.in. pp. Porter, Fleischer) ułożył plan kongresu statystycznego i wraz z ówczesnym rządem belgijskim podjął się drogą dyplomatyczną zaprosić wszystkie państwa do uczestniczenia w kongresie statystycznym, czego owocem był kongres statystyczny międzynarodowy w Brukseli w 1853 roku.

Komisja organizacyjna przygotowała obszerny program zaliczając do niego prawie wszystkie działy statystyki. Celem kongresu było wprowadzenie jedności w wydawnictwach oficjalnych (do celów przedstawiania rezultatów porównawczych). Wprowadzenie takiej organizacji zapewniło większą doniosłość i trwałość prac statystycznych. Dla nadania jedności pracom statystycznym potrzeba było skupić je wokół jednego środowiska. Dla osiągnięcia tego celu, podczas kongresu postanowiono utworzyć Komisje Centralne złożone z przedstawicieli państwowych, specjalistów naukowych w każdym państwie.

Kolejną ważną sprawą jaką zajął się ten kongres był spis ludności, który miał być przeprowadzony według ogólnie przyjętych zasad:

- Spisy ludności powinny być imienne i oparte na zasadzie ludności rzeczywistej,
- Spisy powinny się powtarzać w okresach 10 letnich,
- Dla każdej rodziny albo gospodarstwa powinna być osobna lista,
- Obowiązkiem osób spisujących będzie zbieranie danych kompletnych oraz prawdziwych zebranych według ustalonych norm i zasad,
- Spisy powinny obejmować szereg danych m.in. takich jak: Imię i Nazwisko, wiek, miejsce urodzenia, język używany itd.
- Rezultaty spisów we wszystkich krajach powinny być opracowane według tym samym wzorców, jednolitych i jednostajnych, umożliwiając możliwość porównywania ich pomiędzy sobą.

Podczas kongresu postanowiono również utworzenie ksiąg ludności, których powstanie miało nastąpić na podstawie danych spisów ogólnych. Postanowiono również tworzyć zestawienia roczne ruchu ludności w kwestii stanu cywilnego oraz prowadzenie ksiąg emigracyjnych. Kwestią rozstrzyganą podczas kongresu był kadaster gruntowy oraz podział posiadłości gruntowych.

Kolejne posiedzenie międzynarodowego kongresu statystycznego odbyło się Paryżu w roku 1855. Głównymi postanowieniami tego Kongresu były następujące kwestie:

- Statystyka wypadków komunikacyjnych, przedsiębiorstw, kopalniach i fabrykach, chorób epidemicznych, śmiertelności, chorób umysłowych, więzień i zakładów karnych, drogową i komunikacyjną.
- Wprowadzenie statystyki „przezorności i zabezpieczenie przyszłości”. Kongres rozróżnił m.in.:
  - Kasy Oszczędnościowe,
  - Towarzystwa pomocy wzajemnej,
  - Kasy Emerytalne,
  - Towarzystwa Ubezpieczeń.

W tym Kongresie aktywny udział brał August Cieszkowski. Na jednej z sesji tego kongresu zaproponował wprowadzenie jedność miar i wag dla wszystkich narodów. Razem z P. Debranz (Austria), Cieszkowski aktywnie uzasadniał tę propozycję, nie tylko z punktu widzenia statystyków, ale również podkreślił wszystkie korzyści dla poszczególnych rządów i narodów.

O idei kongresów statystycznych, a w szczególności o pracach Kongresu w Paryżu opinia polska poinformowana została bezpośrednio po Kongresie. Mianowicie w ukazującym się w Krakowie miesięcznym dodatku naukowym do dziennika „Czas” w tomie I z 1856 r. (s. 624–639) Henryk Wodzicki zamieścił obszerny esej pt. „Statystyka i kongres statystyczny”, w którym informuje o powstałej w okresie wystawy światowej w Londynie w 1851 roku idei systematycznego, co dwa lata, zwoływania międzynarodowych kongresów statystycznych.

Trzecie posiedzenie kongresu statystycznego odbyło się w Wiedniu w 1857 roku. Podczas tego kongresu poprawiono szereg postanowień wcześniejszych kongresów. W trakcie kongresu opracowano m.in.:

- Statystyka wiadomości o przyczynach śmierci (w tym określono wzór świadectw lekarskich, wymóg oznaczenia przyczyn śmierci, kontrola wypadków śmierci),
- Statystyka Stowarzyszeń niosących pomoc osobom chorym i ułomnym (w tym statystyki zdrowia i jej rezultatów),
- Statystyka wpływu geograficznego położenia na zdrowie,
- Statystyka sądowo-karna, sądowo-cywilna oraz własności ziemnej, (w ostatniej części kongres szczególną uwagę zwrócił na ilość ogólną właścicieli, na ogólną powierzchnię kraju, na podział własności według jej wielkości, dochodu z własności, wartość posiadłości gruntowych),
- Statystyka towarzystw akcyjnych,
- Statystyka przemysłu fabrycznego,
- Statystyka literatury,
- Statystyka wykształcenia oraz danych które nauki przyrodnicze powinny dostarczać statystyce, w tym: a) układu poziomego kraju, b) układu pionowego, c) układu geologicznego, d) hydrografii, e) stanu fizycznego ziemi, f) stanu atmosfery, g) geografii roślin i zwierząt,
- Podstawy statystyki etnograficznej oraz kartografii,

- Statystykę finansową, opierającą się na sprawozdaniach rocznych, wykazów przychodów i wydatków rocznych opracowywanych po zamknięciu roku finansowego i kontroli wszystkich rachunków.

Czwarte posiedzenie kongresu statystycznego miało miejsce w Londynie w 1860 roku. Postanowienia które zostały opracowane podczas kongresu podzielono na następujące rozdziały:

- Zmiany posiadłości ziemskich (wyrażono życzenie ułożenia statystyki przemian posiadłości ziemskich),
- Statystykę sądową (sformułowano zasady, podział przestępstw i przekroczeń),
- Statystykę zdrowia (w tym statystykę szpitali, higieny, wprowadzenie urzędników zdrowia i ogłaszanie sprawozdań periodycznych w każdej miejscowości o stanie jej zdrowia),
- Statystykę górnictwa i rolnictwa, dróg, cen i zarobków,
- Statystykę banków (kongres podzielił banki wedle charakteru ich działania, na odpowiedzialność),
- Statystykę lekarską armii, marynarki, zdrowia służby morskiej, służby wojskowej, wojsk lądowych i morskich,
- Statystykę spisów ludności (poprawiono postanowienia wcześniejszych kongresów),
- Statystykę literatury.

Podczas kongresu w Londynie dyskutowano również odnośnie jednorodności statystycznej. W tej kwestii kongres uwzględnił podział na: miary i wagi, monet, ogłoszeń i wag.

Kongres zalecił przyjęcie jednego ogólnego południka dla wszystkich państw i wspólną skalę dla danych termometrycznych i barometrycznych.

Piąty raz kongres statystyczny zebrał się w Berlinie w 1863 roku. Głównymi celami kongresu było:

- Uczynienie prac statystycznych porównywalnymi,
- Zebranie danych statystycznych ze wszystkich dziedzin życia państwowego i narodowego,
- Rozszerzenie zamięlowania do statystyki i jej użyteczności.

Program kongresu został opracowany przez Dr Engla i składał się z 6 części, według których powstało sześć sekcji:

1. Sekcja Organizacyjna: a) organizacja kongresu, b) komisje centralne, c) spis ludności.
2. Sekcja Własności Gruntowej.
3. Sekcja Cen, Zarobków i ruchem towarów na drogach żelaznych.
4. Sekcja Statystyki porównawczej zdrowia i śmiertelności ludności cywilnej i wojskowej.
5. Sekcja Samopomocy społecznej i ubezpieczeń.
6. Sekcja jedności miar, wag i monet.

Kolejny kongres statystyczny miał miejsce we Florencji w 1867 roku. Program obrad był bardzo obszerny i obejmował 8 punktów:

1. Teoria i technika statystyki – postanowiono, aby na czele prac statystycznych stała Rada, złożona z ludzi będących autorytetami w przedmiocie. Zadaniem rady byłoby: oznaczenie pierwiastków naukowych i praktycznych, rozpraw nad metodą zbierania danych, nakreślenie planu poszukiwań, zestawień i form wydawnictw.
2. Topografia – omawiano organizację stacji meteorologicznych oraz hydrografii.
3. Rolnictwo – uczestnicy kongresu ustalili, że statystyka ekonomiczna powinna obejmować następujące aspekty: ekonomiczny, prawny, agronomiczny. Kongres zalecił określenie wielkości dochodu ogólnego z ziemi, dokładnych cenników wszystkich produktów rolnych oraz ustalił szczegółowy program kredytu ziemskiego oraz spisu inwentarza żywego.
4. Statystyka gmin – dotyczył ustroju demograficznego i ekonomicznego.
5. Statystyka obiegu monetarnego i kredytowego. Kongres opracował schemat produkcji złota i srebra oraz obiegu tych metali, użycia ich w kwestii monetarnej oraz schemat dla obiegu kredytowego.
6. Statystyka moralna i sądowa. Uczestnicy Kongresu postanowili utworzyć na przyszłych posiedzeniach komitet opieki nad klasami ubogimi. Odniesiono się również do statystyki sądowo-karnej i cywilnej, przedstawiając schemat pobudek dla przestępstw. Przy ocenie przestępstw sugerował uwzględniać wiek, płeć, stan cywilny, wykształcenie, oraz informację czy przestępca był poprzednio pod opieką instytucji opiekuńczych czy podobnych instytucji.
7. Higiena. Zalecono ogłaszanie statystyki sanitarnej wojsk lądowych i morskich oraz przypomniał o rocznych statystykach dotyczących: umundurowania, uzbrojenia, żywienia, żołdu.
8. Wykształcenie publiczne.
Do postanowień specjalnych uchwalonych przez delegatów rządowych podczas kongresu należały m.in.:
  - Wymiana wydawnictw statystycznych,
  - Wymiana wydawnictw rządowych,
  - Zwolnienie tych wydawnictw z opłat pocztowych,
  - Wydawanie wydawnictw małego formatu (oprócz wydawnictw oficjalnych w wielkim formacie)
 Siódma sesja kongresu statystycznego odbyła się w 1869 roku w Hadze. Prace tego kongresu obejmowały:
  1. Metodologia statystyczna. Zalecano rządowi układanie planów lub tablic statystycznych, zwracały równą uwagę na interes i potrzeby administracji jak i na interes społeczności i nauki, wprowadzenie wykładów ze statystyki w szkołach wszystkich stopni od wykształcenia elementarnego aż do studiów uniwersyteckich.
  2. Statystyka sądowo-cywilna i handlowa. Kongres odniósł się do pomocy prawnej udzielanej bezpłatnie.
  3. Finanse. Zajęto się kredytem ziemskim oraz opracowaniem statystyki obciążeń hipotecznych, opracowaniem programu dla poznania dochodu narodowego, podatkami i statystyką podatków. Kongres rozróżnił jako jednostki podatkowe: osoby, dobra,

dochód, produkcję, spożycie, akta i usługi specjalne rządowe, uznał za konieczne rozróżnienie podatku od kapitału, podatku od dochodu.

4. Rybołówstwo i handel. Kongres polecił rządowi, żeby raz w roku ogłaszano dane statystyczne o rezultatach połowu w rzekach innych wodach i rybołówstwie morskim. Drugim tematem w tej kwestii był handel zagraniczny.
5. Posiadłości europejskie położone za oceanem. Statystyka porównawcza międzynarodowa.

Ósma sesja kongresu statystycznego miała miejsce w 1872 roku w Petersburgu. Kongres postanowił, aby wszelkie wydawnictwa statystyczne były przedstawione graficznie. Następnie zalecił, żeby przy badaniu zjawisk społecznych, tworzone z nich grupy geograficzne, według małych podziałów administracyjnych.

Utworzono Stałą Komisję Kongresu Międzynarodowego z następującymi uprawnieniami:

- Żądać sprawozdania o wykonywaniu postanowień i życzeń kongresu w poszczególnych państwach,
- Wpływać na ujednoczanie wydawnictw statystycznych w różnych państwach,
- Zwracać uwagę Komisji Organizacyjnej na kwestie sporne do dyskusji na przyszłych kongresach.

Kongres ten dodał do planu statystyki międzynarodowej nową statystykę wielkich miast, ustalił też porządek państw według ich geograficznego położenia, opracował dalsze metody dotyczące ludności, spisów ludności, statystyki ruchu ludności. Zajmował się również statystyką rozwoju fizycznego ludności oraz statystyką biologiczną w tym: statystyką stomatologiczną, nozologiczną, higieniczną, służby zdrowia.

Kolejną sprawą podejmowaną na kongresie była statystyka kopalń i zakładów górniczych, jako statystyki przemysłowej. Opracowano schemat dla sprawozdań 10 letnich dotyczących przemysłu.

Ostatnie dziewięte spotkanie kongresu międzynarodowego odbyło się w 1876 roku w Budapeszcie. Prace kongresu były podzielone na 6 tematów:

1. Teoria statystyki, ludności, statystyki wielkich miast,
2. Statystyka sądowa,
3. Statystyka zdrowia (higiena publiczna),
4. Statystyka rolnictwa, lasów i meteorologia rolnicza,
5. Statystyka przemysłu,
6. Statystyka handlu i transportu.

Pierwszą sprawą jaką zajął się kongres było nauczanie statystyki w szkołach każdego szczebla. Zważywszy, że statystyka zawiera dane ważne dla wszystkich klas ludności, kongres postanowił m.in.:

- Część wiadomości może być wprowadzone do programu szkół elementarnych w formie geografii elementarnej,
- Do rozszerzenia wiadomości elementarnych mogą służyć: diagramy, mapy i książki,
- W klasach wyższych należy wprowadzić wykłady statystyki narodowej, porównawczej z innymi państwami,

- W seminariach nauczycielskich jak i wyższych klasach szkół średnich należy wprowadzić kurs statystyki.

Kolejnymi problemami, którymi zajął się kongres były tablice śmiertelności oraz specjalne przepisy dotyczące statystyki urodzeń, zejść, spisów ludności i emigracji. Uruchomiono specjalną komórkę która zajęła się statystyką wielkich miast. Miała ona na celu wydawanie biuletynów o stanie sanitarnym miast oraz kwestią finansów miejskich.

Statystyką recydyw ujęto następująco:

- Dokładny system sprawdzania, weryfikowania i wyszukiwania recydyw,
- Dokładna statystyka karna,
- Statystyka sądów wojennych połączona z statystyką sądów karnych zwyczajnych,
- Dokładny nadzór (przy pomocy biuletynów) recydywistów.

Kolejną kwestią kongresu była statystyka rolnicza. Zalecono utworzenie statystyki we wszystkich państwach według jednakowych zasad, dla umożliwienia zestawień międzynarodowych.

Kolejnym przedmiotem dyskusji była meteorologia. Kongres polecił m.in.:

- Zaprowadzenie obserwacji odnoszących się do meteorologii rolniczej, które były centralizowane i opracowywane przez rządy,
- Robienie zestawień wyniszczania lasów i ich zasiewów na stan klimatu,
- Zestawienia burz, gradów, i innych zjawisk oraz ich opracowywanie i ogłaszanie,
- Pełna komunikacja pomiędzy stacjami meteorologicznymi.

Wyrażono opinię opartą na doświadczeniu kilku ostatnich lat, że statystyka handlu międzynarodowego, oparta na założeniach wcześniejszych kongresów nie pozwala na wyciąganie pewnych i dokładnych wniosków o charakterze bilansu ekonomicznego. Stad też uznano koniecznym poprawienie systemu zbierania danych na polu statystyki handlu międzynarodowego.

Polscy statystycy byli obecni i brali czynny udział w pracach sekcji.

Kongresowi w Budapeszcie poświęcony został obszerny artykuł Tadeusza Romanowicza opublikowany w piśmie „Ateneum” w 1877 r., z którego wynika, że udział w pracach poszczególnych sekcji byli zaangażowani: Witold Załęski z Warszawy, Józef Poznański z Petersburga, profesor Oczapowski z Krakowa, Jarosław Michałowski delegat kolei Karola Ludwika, Otton Hausner, poseł sejmu galicyjskiego i Tadeusz Romanowicz ze Lwowa. Dodać jeszcze należy, co do składu kongresu, iż na żadnym poprzednim kongresie nie były tak liczne jak na peszteńskim reprezentowane miejskie biura statystyczne; skutkiem czego utworzyła się osobna komisja dla statystyki wielkich miast, a na następnym kongresie ukonstytuowano osobną sekcję miast. Reprezentowane były: Londyn, Paryż, Bruksela, Wiedeń, Peszt, Wrocław, Praga, Lwów, Lipsk, Monachium, Chemnitz, Drezno, Neapol, Altona. Oprócz reprezentantów tych miast, brali jeszcze znamienny udział w czynnościach tej nowej komisji p. Załęski oraz delegaci szwajcarscy p.p. Kinkelin i Kummer.

Przedstawiając jedynie niewielki wycinek oraz główniejsze prace wszystkich dzień wzięciu posiedzeń możemy przedstawić następujące wnioski i rezultaty:

- Kongresy umocniły i pomogły w rozwoju statystyki administracyjnej oraz przekonały o jej niezbędności na polu porównań,
- Wpłynęły na ulepszenie sposobów dokonywania spisów i uczyniły je porównywalnymi,
- Uznano, iż wiele wydawnictw było wydawane zbyt pośpiesznie, nie mniej uznano również konieczność podjęcia szczegółowej analizy postanowień, czym miałyby zająć się Komisja specjalna,
- Wydawanie statystyki międzynarodowej według planu Quetelet'a z Londynu (wraz z poprawkami z Hagi i Petersburga). Podczas kongresu w Budapeszcie dysponowano już wydrukowanymi pracami z zakresu statystyki sądowo cywilnej i handlowej, winnic, ludności, kas oszczędności, wielkich miast, rolnictwa, oświecenia narodowego, finansów, własności zabudowanych oraz żegluga morskiej.

Przy podsumowaniu kongresów międzynarodowych należy zwrócić uwagę na jego pokojowy charakter. Były miejscem spotykających się statystyków na polu neutralnym nauki dla celów ogólnych, społeczno-politycznych.

4. MIĘDZYNARODOWY INSTYTUT STATYSTYCZNY (MIS)

Pierwsza instytucja statystyki międzynarodowej została założona w 1885 r. w Londynie. Od 1948 r. MIS jest agendą ONZ, której członkami są urzędy statystyczne większości państw świata. Misją Instytutu jest globalne promowanie i wspieranie rozwoju statystyki. Działalność MIS koncentruje się wokół usprawniania metod statystycznych oraz ich popularyzowania w świecie. Prace Instytutu wpływają na zwiększanie się jakości informacji i analiz w sektorze społecznym i ekonomicznym. MIS jest organizacją pozarządową typu „non profit” (niedochodową), zrzesza 133 kraje. Siedzibą Instytutu jest Haga.

W momencie jego uruchomienia, Instytut miał 81 członków ze środowiska akademickiego i rządu. Od tego czasu, rodzina MIS wzrosła do siedmiu międzynarodowych stowarzyszeń statystycznych, które specjalizują się w różnych dziedzinach, posiada ponad 4000 indywidualnych członków z 130 krajów i setki członków organizacji. Ponad 2000 członków organizacji jest członkiem honorowym MIS, statystyków, którzy wnieśli znaczący wkład w tą dziedzinę nauki.

Większość krajowych urzędów statystycznych na całym świecie jest reprezentowane w ramach przynależności organizacyjnej MIS, który obejmuje również agencje międzynarodowe, banki centralne i wydziały akademickie. Obie grupy, członków indywidualnych i organizacyjnych, odgrywają ważną rolę w sukcesie Instytucji.

Działalność MIS i stowarzyszeń w szerokim zakresie działań ma na celu promować zawód statystyka i międzynarodową społeczność statystyczną. Są to konferencje, warsztaty, czasopisma, wydawane materiały konferencyjne, biuletyny, nagrody i wyróżnienia, szkolenia z etyki zawodowej, doradztwo i budowanie potencjału. Światowy Kongres Statystyki jest najważniejszym wydarzeniem MIS. Pierwszy z nich odbył

się w Rzymie w 1887 roku, a następnie odbywają się regularnie w cyklu dwuletnim, z wyjątkiem dwóch okresów przerw w czasie pierwszej i drugiej wojny światowej.

Tadeusz Pilat (1844–1923) figuruje na liście założycieli Międzynarodowego Instytutu Statystycznego, jak również na liście pierwszych jego członków zwyczajnych w roku 1885, to znaczy w roku powstania Instytutu.

Drugim Polakiem, który został członkiem zwyczajnym MIS w 1891 roku był Józef Kleczyński. W 1885 roku Kleczyński ogłosił na łamach „Przeglądu Polskiego” obszerny artykuł pt. „Międzynarodowy Instytut Statystyczny”, który zalicza się do zbioru najwcześniejszych publikacji poświęconych Instytutowi, gdyż został nie tylko napisany, ale i opublikowany w roku założenia Międzynarodowego Instytutu Statystycznego.

Kleczyński w artykule tym postuluje powołanie międzynarodowej instytucji statystycznej o charakterze urzędowym. Państwa członkowskie takiej instytucji miałyby obowiązek przestrzegania uchwalonych programów i metod badawczych. Obok tego uważa za jak najbardziej celowe istnienie i działanie instytucji o charakterze międzynarodowego zrzeszenia badaczy, skupiającego wysiłki głównie w sprawach z zakresu teorii. Ponieważ powołanie w czasach współczesnych Międzynarodowego Biura Statystycznego jako Agendy Organizacji narodów Zjednoczonych przy ścisłej koegzystencji z MIS jest realizacją idei polskiego uczonego wypowiedzianego sto trzydzieści lat temu, warto następujący fragment jego wypowiedzi przytoczyć „Metody zbierania danych statystycznych w ogóle także nie naruszają tak dalece wewnętrzny rządów państw, aby nie można przypuścić, że to pole będzie mogło nadać się do powstania urzędowej instytucji międzynarodowej”.

Budowanie i rozwój myśli statystycznej w krajach rozwijających się jest głównym tematem MIS w ciągu ostatnich kilku lat. Działania objęły warsztaty na najważniejszym szczeblu statystyków, warsztaty z metodologii w Afryce i Azji oraz finansowania udziału w konferencjach i warsztatach statystyków. Działania te były wspierane ze środków Banku Światowego, Afrykański Bank Rozwoju i innych organizacji.

MIS odgrywa ważną rolę w promowaniu etyki zawodowej. Deklaracja Etyki Zawodowej została wielokrotnie upowszechniana, a MIS wielokrotnie interweniował w przypadkach, gdy etyka zawodowa była naruszona. Kilku członków MIS odegrało ważną rolę w rozwoju podstawowych zasad statystyki publicznej, które zostały niedawno przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych.

MIS aktywnie współpracuje z innymi organizacjami zawodowymi i organizacjami w celu promowania zawodu statystyka na całym świecie. MIS stale pracuje, aby sprostać zmieniającym się potrzebom zawodu i międzynarodowej społeczności statystycznej. MIS oferuje szereg usług w siedmiu wyspecjalizowanych Stowarzyszeniach:

- Bernoulli Society for Mathematical Statistics and Probability (BS),
- International Association for Statistical Computing (IASC),
- International Association for Official Statistics (IAOS),
- International Association of Survey Statisticians (IASS),
- International Association for Statistics Education (IASE),

- International Society for Business and Industrial Statistics (ISBIS),
- The International Environmetrics Society (TIES).

MIS publikuje w następujących czasopismach:

- *International Statistical Review*,
- *Statistical Theory and Method Abstracts*,
- *Bernoulli*,
- *Computational Statistics & Data Analysis*,
- *Statistics Education Research Journal*,
- *Statistics Surveys*.

Członkami Międzynarodowego Instytutu Statystycznego byli następujący profesorowie statystyki: Tadeusz Pilat (1885), Józef Kleszczyński (1891) i Józef Buzek (1904). W okresie międzywojennym do ich grona dołączyli: Edward Szturm de Sztrem, Jan Piekalkiewicz, Edward Lipiński, Zygmunt Limanowski, Jerzy Sława-Neyman.

Obecnie członkami wybranymi (ang. *Elected Members*) Międzynarodowego Instytutu Statystycznego są: Tadeusz Caliński, Czesław Domański, Wojciech Gamrot, Henryk Gurgul, Jan Kordos, Liliana Kurska, Włodzimierz Okrasa, Józef Oleński, Tomasz Z. Panek, Paweł Szablowski, Janusz Witkowski, Janusz Wywiół, Tomasz Żądło. Istnieje jeszcze kategoria członka regularnego, do której (w przeciwieństwie do poprzedniej) można samemu zgłosić swoją przynależność (aczkolwiek ograniczony jest nieco zakres uprawnień takich członków – np. nie są zapraszani do udziału w konkursach na organizowanie ważnych sesji kongresowych).

Polska była organizatorem dwóch sesji Międzynarodowego Instytutu Statystycznego w Warszawie w roku 1929 i 1975. Powierzenie zorganizowania XVIII sesji było wyrazem uznania międzynarodowego dla osiągnięć polskiej statystyki. Sześciu profesorów referowało na tej sesji następujące tematy: E. Lipiński: „Uwagi o metodach pracy Polskiego Instytutu badania Koniunktur Gospodarczych i cen”, J. Piekalkiewicz: „Wydatki i dochody związków prawnopublicznych”, S. Rzepkiewicz: „Spostrzerzenia o możliwości porównań statystyk kryminalnych w różnych państwach”, J. Sława-Neyman: „Przyczynek do teorii wiarygodności hipotez statystycznych”, E. Szturm de Sztrem: „Metoda statystyczna przy badaniach wskaźników rozwoju gospodarczego”, S. Szulc: O tzw. standaryzacji, czyli poprawianie współczynników”.

Po czterdziestu sześciu latach po raz drugi Polsce została powierzona organizacja sesji. Polscy statystycy wygłosili następujące referaty: W. Maciejewski, W. Welfe: „Modele prognostyczne dla planowania gospodarki narodowej a państwowy system informacji”, K. Zagórski: „Statystyka społeczno-demograficzna w systemie centralnego planowania społeczno-gospodarczego”, R. Bartoszyński: „Model ryzyka zachorowania na wściekliznę”, T. Walczak: „Rola nowoczesnego systemu informacji statystycznej dla zarządzania i planowania”. Ponadto organizatorami lub współorganizatorami sesji byli: W. Sadowski i W. Welfe – Dane statystyczne dla modeli ekonometrycznych; K. Urbaniak – Fizyka statystyczna I, Fizyka statystyczna II, Geometria stochastyczna.

Warto również podkreślić, że polscy statystycy byli organizatorami „XIV European Meeting of Statisticians” we Wrocławiu w 1981 roku oraz „XXVI European Meeting of Statisticians” w Toruniu w 2006 roku.

20 października 2015 r., obchodziliśmy piąty Światowy Dzień Statystyki, który został ustanowiony przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych rezolucją nr 641267 z 3 czerwca 2010 r. Obchody Światowego Dnia Statystyki pod ogólnym tematem „Świętowanie wielu osiągnięć statystyki publicznej” mają zwrócić szczególną uwagę społeczeństw krajów członkowskich Organizacji Narodów Zjednoczonych na osiągnięcia statystyki publicznej, profesjonalizm oraz rzetelność usług świadczonych przez globalny system statystyczny. Światowy Dzień Statystyki ma się przyczynić do popularyzacji wiedzy o roli statystyki w procesie decydowania o kierunkach rozwoju gospodarczego i społecznego, a także wzmocnienia zaufania do statystyki publicznej. Światowe obchody mają nie tylko docenić osiągnięcia statystyki publicznej, ale i przełożyć się na dalsze wysiłki w przeznaczaniu odpowiednich zasobów na wzmocnienie możliwości działania narodowych instytucji statystycznych.

W artykule tym omówione zostały tylko niektóre dziedziny prac MIS w jakich uczestniczą polscy statystycy. Wydaje się, że istnieje konieczność szerszego przedstawienia dorobku polskich statystyków w działalności tej najważniejszej instytucji statystycznej, bowiem dbanie o upowszechnianie ich osiągnięć jest zarazem naszym wkładem do rozwoju statystyki.

LITERATURA

- Berger J., (1992), *Powstanie i pierwsze lata działalności Polskiego Towarzystwa Statystycznego*, Polskie Towarzystwo Statystyczne 1912-1992, Warszawa, PTS.
- Domański Cz., (2011), Setna rocznica powstania Polskiego Towarzystwa Statystycznego, *Wiadomości Statystyczne*, 9, 1–10.
- Nixon J. W., (1960), *A History of the International Statistical Institute, 1885–1960*, The Hague, International Statistical Institute.
- Kleczyński J., (1885), Międzynarodowy Instytut Statystyczny, *Przegląd Polski*, 78, 354–371.
- Pociecha J., (2011), Powstanie Polskiego Towarzystwa Statystycznego w Krakowie. Juliusz Leo – pierwszy prezes Towarzystwa, *Wiadomości Statystyczne*, 10, 1–9.
- Romanowicz T., (1877), Międzynarodowy Kongres Statystyczny w Peszcie, *Ateneum*, tom I, 328–356.
- Zahn F., (1934), *50 Années de l. Institut International de Statistique*, Munich.
- Zajac K., (2004), 90-lecie Polskiego Towarzystwa Statystycznego – historia, osiągnięcia i perspektywy, w: Zeliaś A., (red.), *Tradycje i obecne zagadnienia statystyki w Polsce* – Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, 33–61.

ROLA POLSKICH STATYSTYKÓW W MIĘDZYNARODOWYM INSTYTUCIE STATYSTYCZNYM

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest charakterystyce rozwoju statystyki ze szczególnym uwzględnieniem udziału polskich statystyków. Początki polskiej statystyki sięgają siedemnastego wieku kiedy to sekretarz królewski opracował wzór zestawienia szacunków plonów i opublikował go. Te i inne dokonania przedstawione są w rozdziale dotyczącym osiągnięć statystyków polskich przed utworzeniem Międzynarodowych Kongresów Statystycznych. W dalszym ciągu pracy przedstawione są osiągnięcia międzynarodowych kongresów statystycznych począwszy od kongresu w Brukseli w 1853 roku, a skończywszy na Kongresie Światowej Statystyki w Rio de Janeiro w 2015 r.

W artykule tym omówione zostały tylko niektóre prace polskich statystyków w pracach Międzynarodowego Instytutu Statystycznego. Wydaje się, że istnieje konieczność szerszego przedstawienia dorobku polskich statystyków w działalności tej najważniejszej instytucji statystycznej, bowiem naszym obowiązkiem jest dbanie o upowszechnianie ich osiągnięć.

Słowa kluczowe: statystyka polska, kongresy statystyczne, spisy ludności, zbieranie danych statystycznych, międzynarodowy instytut statystyczny

THE ROLE OF POLISH STATISTICIANS IN THE INTERNATIONAL STATISTICAL INSTITUTE

Abstract

The article is a characteristic of the development of statistics with emphasis on the contribution made by Polish statisticians. The origins of Polish statistics go back to 17th century when the king's secretary worked out a formula of presenting crop estimates and published his findings. These and other works are presented in the chapter devoted to the achievements of Polish statisticians before founding International Statistical Institutes. In the following chapters the achievements of international statistical congresses are presented starting from the Brussels Congress in 1853 and ending with the World Statistics Congress in 2015.

This article presents only some of the works of Polish statisticians made for the part of the International Statistical Institute. It seems that there is a necessity for presenting the works of Polish statisticians in the most important statistical institute more thoroughly, because it is our duty to foster their achievements.

Keywords: Polish statistics, statistical congresses, censuse, statistical data collection, International Statistical Institute